

Дворкін Л.Й.

Львівський університет
водного господарства
та природокористування

Будівельне матеріалознавство Construction materials

Навчально-довідковий посібник
Reference book

КОНДОР

ЗМІСТ CONTENTS

ПЕРЕДМОВА PREFACE	3
СТРУКТУРА ТА ВЛАСТИВОСТІ МАТЕРІАЛІВ STRUCTURE AND PROPERTIES OF BUILDING MATERIALS	5
1. Структура матеріалів. Загальні відомості Structure of materials. Overview	5
1.1. Кристалічна структура Cristalline structure	7
1.2. Аморфна структура Amorphous structure	12
1.3. Рентгенівські методи X-ray methods	13
1.4. Спектроскопічні методи Spectroscopic methods	14
1.5. Електронно-графічний аналіз і електронна мікроскопія Electron-diffraction analysis and electron microscopy	15
1.6. Дисперсні системи Disperse systems	16
1.7. Колоїдні системи Colloid systems	17
1.8. Адсорбція Adsorption	20
1.9. Поверхнево-активні речовини Surface-active substances	21
1.10. Коагуляційні структури Coagulation structures	22
1.11. Міцелярна структура Micellar structure	24
1.12. Порошки Powders	26
1.13. Суспензії та емульсії Suspensions and emulsions	27

1.15.	Піни Foams.....	29
1.16.	Наповнювачі Fillers	30
1.17.	Види пор Types of pores.....	31
1.18.	Макроструктура Macrostructure.....	33
1.19.	Тріщини Cracks.....	35
1.20.	Склад матеріалів Composition of materials	36
1.21.	Розчинення і гідратація Dissolution and hydration.....	38
1.22.	Полімеризація Polymerization.....	40
1.23.	Поліконденсація Polycondensation.....	42
1.24.	Кристалізація Crustallization	43
1.25.	Спінання Sintering.....	47
1.26.	Пружність Elasticity.....	49
1.27.	Релаксація Relaxation.....	52
1.28.	Пластичність Plasticity.....	53
1.29.	Реологічні властивості Reological properties.....	55
1.30.	Повзучість Creep.....	57
1.31.	Усадка Shrinkage.....	58
1.32.	Міцність Strength.....	59

1.33.	Твердість Hardness.....	62
1.34.	Стираність Abrasion.....	64
1.35.	Ударна міцність Impact strength.....	65
1.36.	Адгезія Adhesion.....	66
1.37.	Густина Density.....	67
1.38.	Питома поверхня і поверхнева енергія Specific surface and surface energy.....	68
1.39.	Пористість Porosity.....	70
1.40.	Гідрофільність та гідрофобність Hydrophilicity and hydrophobicity.....	72
1.41.	Гігроскопічність Hygroscopicity.....	73
1.42.	Капілярне всмоктування Capillary suction.....	74
1.43.	Водопоглинання та вологість Water absorption and humidity.....	75
1.44.	Водопроникність Water permeability.....	77
1.45.	Водостійкість Water resistance.....	78
1.46.	Морозостійкість Frost resistance.....	79
1.47.	Теплоємність Heat capacity.....	82
1.48.	Теплопровідність Heat conductance.....	83
1.49.	Теплове розширення Thermal expansion.....	86
1.50.	Термостійкість Thermal shock resistance.....	87

1.51.	Вогнетривкість Refractoriness.....	88
1.52.	Вогнестійкість Fire resistance.....	89
1.53.	Газопроникність Gas permeability.....	90
1.54.	Оптичні властивості (колір, блиск, прозорість) Optical properties (color, glitter, transparency)	92
1.55.	Звукопоглинання Sound absorption.....	94
1.56.	Електропровідність Conductivity.....	95
1.57.	Радіоактивність Radioactivity.....	96
1.58.	Радіаційна стійкість Radiation resistance.....	98
1.59.	Корозійна стійкість Corrosion resistance.....	100
1.60.	Втомленість Fatigue.....	104
2.	ОСНОВНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ MAIN TECHNOLOGICAL PROCESSES	107
2.1.	Класифікація технологічних процесів Classification of the technological processes.....	107
2.2.	Подрібнення Grinding.....	108
2.3.	Класифікація матеріалів за крупністю Grain-size classification.....	112
2.4.	Очищення газів від пилу Cleaning of gases from dust.....	115
2.5.	Змішування Mixing.....	119
2.6.	Пресування Pressing.....	121

2.7.	Формуванням литтям Shaping by casting.....	124
2.8.	Вібрування Vibration.....	125
2.9.	Сушіння Drying.....	129
2.10.	Випал Burning.....	133
2.11.	Плавлення Melting.....	136
2.12.	Тепловологісна обробка Steam curing.....	137
3.	ПРИРОДНІ КАМ'ЯНІ МАТЕРІАЛИ. КЕРАМІКА.СКЛЮ NATURAL STONE MATERIALS. CERAMIC.GLASS....	142
3.1.	Природні кам'яні матеріали. Загальні відомості Natural stone materials. Overview.....	142
3.2.	Вивержені (магматичні) гірські породи Igneous (magmatic) rocks.....	144
3.3.	Осадкові гірські породи Sedimentary rocks.....	146
3.4.	Метаморфічні гірські породи Metamorphic rocks.....	148
3.5.	Основні види гірських порід як сировини для виробництва природних кам'яних матеріалів Main types of rocks as a raw for producing of natural stone materials.....	150
3.6.	Властивості гірських порід Rocks properties.....	154
3.7.	Підвищення довговічності природних кам'яних матеріалів Increased durability of natural stone materials.....	158
3.8.	Ґрунти як природні матеріали Soils as natural materials.....	161
3.9.	Бутовий камінь Rubble stone.....	164

3.10.	Облицювальні кам'яні вироби Facing stone products.....	165
3.11.	Стінові кам'яні вироби Walling stone products.....	167
3.12.	Природний камінь в дорожньому і гідротехнічному будівництві Natural stone in road and hydraulic construction	169
3.13.	Виробництво природних кам'яних матеріалів Production of natural stone materials.....	172
3.14.	Керамічні матеріали. Загальні відомості Ceramic materials. Overview	175
3.15.	Глини як сировина для керамічних матеріалів Clays as raw materials for ceramic	177
3.16.	Склади керамічних сумішей Composition of ceramic mixtures	180
3.17.	Основні способи виробництва керамічних виробів Main methods of ceramic products manufacture	182
3.18.	Стінові керамічні матеріали Masonry ceramic materials	184
3.19.	Керамічна черепиця Ceramics roof tile	188
3.20.	Облицювальні керамічні вироби Facings ceramics products	189
3.21.	Керамічні труби Ceramic pipes	192
3.22.	Вогнетривка та кислототривка кераміка Refractory and acid-proof ceramics	193
3.23.	Скло і склокристалічні матеріали. Загальні відомості Glass and glass-ceramic materials. Overview	195
3.24.	Склоподібний стан Glass state	197
3.25.	Склад будівельного скла Composition of building glass	199
3.26.	Властивості скла	201

Properties of glass	
3.27. Технологія виготовлення скла Technology of glass manufacture	203
3.28. Листове скло та склопакети Sheet glass and glass packs	206
3.29. Спеціальні види листового скла Special types of glass	209
3.30. Склоблоки, склопрофіліт, скляні труби Glass blocks, structural glass, glass pipes	212
3.30. Облицювальні скляні вироби Facing glass products	215
3.32. Скловолокнисті матеріали Glass-fibre materials	217
3.33. Склокристалічні матеріали Glass crystalline materials	218
3.34. Шлакоситали Slagceramics	220
3.35. Кам'яне та шлакове литво Stone and slag casting	223
4. МЕТАЛЕВІ МАТЕРІАЛИ METALLIC MATERIALS	225
4.1. Металеві матеріали у будівництві. Загальні відомості Metallic materials in construction. Overview	225
4.2. Чавуни Cast irons	227
4.3. Спеціальні види чавунів Special types of cast irons	229
4.4. Склад сталі Steel composition	231
4.5. Вуглецеві сталі Carbon steels	233
4.6. Леговані сталі Alloy steels	237
4.7. Сплави з кольорових металів Nonferrous metals alloys	240

4.8.	Структурні компоненти сплавів заліза з вуглецем Structure components of alloys of iron with carbon	241
4.9.	Діаграма залізо-цементит Diagram of iron-cementite	243
4.10.	Доменний процес Blast-furnace process	246
4.11.	Мартенівський і конверторний способи виплавлення сталі Open-hearth and converter method of steel smelting	248
4.12.	Електроплавильний спосіб. Електрошлакове та плазменно-променеве переплавлення Electro-smelting method. Electroslag and plasma-arc and electron-beam remelting	249
4.13.	Термічна обробка металів Heat treatment of metals	252
4.14.	Термомеханічна і хіміко-термічна обробка металів The thermomechanical and thermochemical treatment of metals	255
4.15.	Обробка металів тиском Metal forming	257
4.16.	Сортова та листовая сталь Steel shape and sheet steel	259
4.17.	Арматурний прокат Reinforcing bar	262
4.18.	Металеві труби Metal pipes	264
4.19.	Корозія металів Corrosion of metals	265
4.20.	Захист металів від корозії Protection of metals against corrosion	268
5.	МІНЕРАЛЬНІ В'ЯЖУЧІ РЕЧОВИНИ MINERAL BINDERS	272
5.1.	Мінеральні в'язучі речовини. Загальні відомості Mineral binders. Overview	272
5.2.	Основні види гіпсових в'язучих Main types of gypsum binders	274

5.3.	Основні властивості гіпсових в'язучих Main properties of gypsum binders	277
5.4.	Повітряне вапно Air – setting lime	279
5.5.	Гашення вапна Slaking of lime	283
5.6.	Тверднення вапна Lime hardening	285
5.7.	Розчинне та рідке скло Soluble and liquid glass	287
5.8.	Кислототривкі цементи Acid-proof cements	289
5.9.	Магнезійні в'язучі Magnesia binders	290
5.10.	Гідравлічне вапно Hydraulic lime	291
5.11.	Гідравлічні вапновміщуючі в'язучі Hydraulic lime containing binders	293
5.12.	Типи портландцементів загальнобудівельного призначення Portland cement types of the common designation	295
5.13.	Портландцементний клінкер. Способи виробництва Portland cement clinker. Methods of clinker production	296
5.14.	Випал цементного клінкеру Burning of cement clinker	299
5.15.	Помел цементу Milling of cement	301
5.16.	Мінералогічний склад портландцементного клінкеру Mineralogical composition of portland cement clinker	303
5.17.	Нормальна густота і строки тужавлення цементу Normal consistency and time of cement setting	306
5.18.	Міцність цементу Strength of cement	308
5.19.	Гідратація та тверднення портландцементу Hydration and hardening of Portland cement	311
5.20.	Швидкотверднучі та надміцні цементи	314

	Рapid hardening and high-strength cements	
5.21.	Сульфатостійкі портландцементи Sulfate-resistant Portland cements	317
5.22.	Шлакопортландцементи Blastfurnace cements	318
5.23.	Пуцолановий портландцемент Pozzolanic Portland cement	320
5.24.	Цементи з добавками ПАР Cements with admixtures of SAS	322
5.25.	Розширні та напружуючі цементы Extended and straining cements	325
5.26.	Глиноземистий цемент Alumina cement	327
6.	МАТЕРІАЛИ НА ОСНОВІ МІНЕРАЛЬНИХ В'ЯЖУЧИХ MATERIALS BASED ON MINERAL BINDERS	330
6.1.	Цементні бетони. Загальні відомості Cement-based concrete. Overview	330
6.2.	Дрібний заповнювач бетонів Fine aggregate of concrete	332
6.3.	Крупний заповнювач бетону Coarse aggregate of concrete	336
6.4.	Пористі заповнювачі Porous aggregates	340
6.5.	Добавки до бетонів. Класифікація Additives for concrete. Classification	341
6.6.	Хімічні добавки в бетони Chemical additives for concrete	345
6.7.	Дисперсні мінеральні добавки Dispersible mineral additives	347
6.8.	Технологія бетонних сумішей Concrete mixtures technology	350
6.9.	Легкоукладальність бетонних сумішей Workability of concrete mixtures	354
6.10.	Водовміст бетонної суміші Water content of concrete mixtures	357

6.11.	Ущільнення і формування бетонних виробів вібраційними методами Compacting and forming of concrete products by vibration methods	359
6.12.	Невібраційні методи ущільнення бетонних сумішей Vibration- free methods of concrete mixtures compaction ...	362
6.13.	Структура бетону Structure of concrete	364
6.14.	Міцність бетону Concrete strength	367
6.15.	Неруйнівні методи визначення міцності бетону Non-destructive methods for control of concrete strength ...	372
6.16.	Закон водоцементного відношення Law of water-cement ratio	374
6.17.	Тверднення бетону і вплив температурного фактору Hardening of concrete and influence of temperature factor ...	376
6.18.	Екзотермія бетону Exotherm of concrete	378
6.19.	Способи зимового бетонування Methods of winter concreting	380
6.20.	Морозостійкість бетону Frost resistance of concrete	383
6.21.	Водонепроникність бетону Water impermeability of concrete	385
6.22.	Деформативні властивості бетону Deformation properties of concrete	387
6.23.	Корозія бетону Corrosion of concrete	390
6.24.	Проектування складів бетону. Основні завдання і методи Desing concrete mixtures. Main tasks	392
6.25.	Визначення цементно-водного (Ц/В) або водоцементного (В/Ц) відношення Determination of the cement-water (C/W) or the water- cement (W/C) ratio	394

6.26.	Розрахунок витрат основних компонентів бетонної суміші Calculation of main components content in the concrete mixture	397
6.27.	Дрібнозернисті та крупнопористі бетони Fine grain and macroporous concrete.....	401
6.28.	Легкі бетони на пористих заповнювачах Lightweight concretes on porous aggregates.....	403
6.29.	Ніздрюваті бетони Cellular concretes	405
6.30.	Гідротехнічний бетон Hydraulic concrete	409
6.31.	Дорожній бетон Road concrete	412
6.32.	Литі і самоущільнювальні бетони Cast and self-compacting concretes	413
6.33.	Високоміцні бетони High strength concretes	415
6.34.	Жаростійкі бетони Heat-resistant concrete	418
6.35.	Декоративні бетони Decorative concretes	421
6.36.	Електротехнічні бетони Electrotechnical concrete	422
6.37.	Особливо важкі і гідратні бетони Extra-heave-weight and hydrated concrete.....	425
6.38.	Радіаційностійкі бетони Radiation resistant concretes	427
6.39.	Фібробетони Fiber concretes	428
6.40.	Бетони на безклінкерних в'язучих матеріалах Concrete based on non-clinker binders	430
6.41.	Будівельні розчини і сухі суміші Building mortars and dry mixtures. Overview	433
6.42.	Приготування будівельних розчинів	435

Technology of building mortars	
6.43. Властивості розчинових сумішей Properties of mortar mixtures	437
6.44. Міцність розчинів Strength of mortars	439
6.45. Кладочні розчини Masonry mortars	441
6.46. Штукатурні розчини Plaster mortars	444
6.47. Декоративні розчини Decorative mortars	446
6.48. Спеціальні розчини Special mortars	448
6.49. В'язучі і наповнювачі сухих будівельних сумішей Binders and fillers for dry building mixtures	451
6.50. Добавки–модифікатори сухих сумішей Additives–modifiers of dry mixtures	452
6.51. Залізобетон. Загальні відомості Reinforced concrete. Overview.....	455
6.52. Види арматури Types of reinforcement	458
6.53. Способи армування залізобетону Reinforcing methods	461
6.54. Способи попереднього напруження арматури Methods of reinforcement prestressing.....	464
6.55. Способи виробництва залізобетонних виробів Methods of production reinforced concrete products.....	466
6.56. Шляхи економії цементу Ways of cement saving	469
6.57. Шляхи економії палива Ways of fuel saving	472
6.58. Азбестоцементні вироби Asbestos-cement products	474
6.59. Матеріали автоклавного тверднення Materials of autoclave hardening.....	478

6.60.	Гіпсові вироби Gypsum products	480
7.	ОРГАНІЧНІ МАТЕРІАЛИ ORGANIC MATERIALS	483
7.1.	Будівельні матеріали з деревини. Загальні відомості Building materials from wood. Overview	483
7.2.	Склад деревини Composition of wood	485
7.3.	Структура деревини Structure of wood	487
7.4.	Вади деревини Defects of wood	490
7.5.	Вологість та вологісні деформації деревини Humidity and moisture deformation of wood	493
7.6.	Теплові властивості та густина деревини Thermal properties and density of wood	498
7.7.	Механічні властивості деревини Mechanical properties of wood	500
7.8.	Стійкість деревини Resistance of wood	504
7.9.	Лісо- і пиломатеріали Timber and sawn timber	506
7.10.	Вироби з деревини Wooden products	510
7.11.	Клеєна деревина Glued wood	512
7.12.	Деревно-волокнисті і деревно-стружкові плити Cane fiber boards and resin bonded chipboards	515
7.13.	Матеріали на основі деревини і мінеральних в'язучих Materials based on wood and mineral binders	517
7.14.	Бітумні та дьогтеві в'язучі. Склад і структура Bitumens and tar binders. Composition and structure	520
7.15.	Якісні показники бітумів і дьогтів Qualitative parameters bitumen and tars	522
7.16.	Водо- та корозійна стійкість бітумів та дьогтів	524

	Water- and corrosion resistance of bitumen and tars	
7.17.	Види нафтових бітумів Types of oil bitumen	525
7.18.	Види дьогтів Types of tars	528
7.19.	Бітумні і дьогтеві емульсії і пасти Bitumen and tar emulsions and pastes	530
7.20.	Композиційні бітумні і дьогтеві в'язучі Composite bitumen and tar binders	532
7.21.	Асфальтові мастики Asphalt mastics	534
7.22.	Асфальтові бетони. Загальні відомості Asphalt concrete. Overview	537
7.23.	Склад асфальтобетонної суміші The composition of asphalt concrete mixture	538
7.24.	Властивості асфальтобетону та його виробництва Properties and producing of asphalt concrete	542
7.25.	Рулонні матеріали Roll materials	546
7.26.	Полімерні матеріали. Загальні відомості Polymer materials. Overview	549
7.27.	Синтетичні полімери Synthetic polymers	551
7.28.	Властивості синтетичних полімерів Properties of synthetic polymers.....	554
7.29.	Наповнювачі, пластифікатори та стабілізатори пластмас Fillers, plasticizers, stabilizers of plastics	557
7.30.	Фізичні властивості пластмас Physical properties of plastics	559
7.31.	Механічні властивості пластмас, їх деформативність Mechanical properties and deformability of plastics	561
7.32.	Стійкість і деструкція пластмас Resistance and destruction of plastics	564
7.33.	Конструкційні пластмаси	567

Structural plastics	
7.34. Пластмаси для підлог Floor plastics	571
7.35. Пластмаси для оздоблення стін Plastics for wall facing	573
7.36. Полімерні плівки Polymer films	575
7.37. Клеї та мастики Glues and mastics	578
7.38. Герметики Sealants	580
7.39. Пластмасові труби Plastic pipes	582
7.40. Полімербетони Polymer concretes	584
7.41. Ніздрюваті пластмаси Cellular plastics	587
7.42. Лакофарбові матеріали Varnishes and paints	590
Література References	593
Предметний покажчик Index	596